

Tikanga ā-lwi 2023

Tauaromahi Kaupae 1

Reflection/Whakaata
Kiri Rogers
Whangamatā Area School
Ringa Toi Student Exhibition 2022

Ka tautoko tēnei tauaromahi i te:

Paerewa Paetae 92077 (1.1)

Te whakaatu māramatanga ki ngā take e pāpā ana ki te reo Māori

Ko te tauaromahi he taura mahi a te ākonga e whakamārama ana i te matū o te paerewa paetae. He mea āwhina i te kaiako ki te kōwhiri whakataunga aromatawai ki te taumata e tika ana.

	<p>Taumata: Kairangi</p>
<p>1.</p>	<p>Hei tohu i te Kairangi, ka tau te whakaputa whakaaro a te akonga ki ngā ariā Tikanga ā-iwi, ā, kia whai pānga ki ngā horopaki huhua noa.</p> <p>Ka tātari i ngā take e pāpā ana ki te reo Māori.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka tātari i ngā momo urupare hei whakarauora mai i te reo Māori. • Ka whakamārama mēnā rānei i tutuki i ēnā urupare te tiaki, te penapena me te whakarauora anō i te reo. • Ka tātari i ētahi take e pāpā ana ki te reo i tō hapori. <p>Tikanga ā-lwi: 1.1 Ngohe C – Te Reo Māori – mō te ao katoa?</p> <p><i>Tā te ākongā mahi (kei te whārangī e whai ake nei)</i></p> <p>Ka tātari i ngā momo urupare hei whakarauora mai i te reo Māori. Ka whakamārama mēnā rānei i tutuki i ēnā urupare te tiaki, te penapena me te whakarauora anō i te reo. Ka tātari i ētahi take e pāpā ana ki te reo i tō rātou ake hapori.</p> <p>Kua tuhi pūrongo hei āta matapaki (1) i ngā take e pāpā ana ki te oranga tonutanga o te reo Māori (2). Kua whakaatu i tētahi huarahi rerekē (3) e pā ana ki ngā urupare e hāngai ana ki te whakaako (4) o te reo Maori ki roto i ngā kura auraki (5). Kua marohi i ētahi rautaki (6) me te āta taunaki ki ngā hua i puta mai i te rangahau (7).</p>

Tā te ākongā mahi A: Kairangi

Whakarongo!

Ki te reo Māori e karanga nei
 Ki ngā akoranga rangatira
 Nā te Atua i tuku iho ki a tātou e
 Pupuritia, kōrerotia mō ake tonu
 He kupu tuku iho mō tēnei reanga
 Whiua ki te ao, whiua ki ngā iwi katoa

Te Reo Māori – mō te Ao katoa? E kīia ana te waiata nā Ngoi Pēwhairangi i tito (7), āe mārika! He aha ōku whakaaro? Āe mārika! (3) Me pērā hoki ki taku kura, me noho te reo Māori hei akoranga me mātua tutuki. (5) Engari, me āta whāngai, me āta tiaki i te taha whakaako me te taha whakamahi. (4)

Kei roto ahau i te tau tekau mā tahi. Ko Poutama O-tāne piripiri ahau. Ko tētahi taha ōku, i ahau mai taku māmā i ngā wai tukukiri o Poukawa, i te wāhi o Te Hauhau kē, i te marae o Kahurānaki. Kīhai ahau i tipu ake i roto i ngā hohonutanga o te reo Māori, engari he ngākau nui ahau ki te reo me te ahurea Māori. He whakapapa Māori tōku, ā, he whakapapa nō iwi kē atu tōku. Kāore he aha ki ahau, engari he mea nui te reo Māori ki ahau. (1)

I te wā i pēnei te pakeke o ōku kaumātua, i whakarewaina ko te petihana reo Māori (7) ki te whare paremata ki te whakamana i tō tātou reo Māori. Nō taua wā tonu, i pono te hunga e kōrerotia nei i te mate haere o te reo Māori, ā, i whai huarahi whakarauora mō te reo Māori, kei mate, kei noho wawata noa! (2) Ka āhua pērā tātou i tēnei wā nei, nē? Te kimi huarahi whakarauora mō te reo Māori. (6)

Koirā tāku i whakapae nei, horahia te reo ngā wāhi katoa i ngā wā katoa. Whiua ki te ao, whiua ki ngā iwi katoa! (6) Me reo Māori ngā āhuatanga o taku kura, ā, me reo Māori hoki ngā wāhanga o te kura. (5) Kua mō te whakamāori noa iho nei, engari ki te whakanui. Ko te nuinga o ngā kura huri rauna i te rohe nei, he āhuatanga Māori tō tēnā kura, tō tēnā kura. Me rangi reo Māori pea mātou o taku kura? (6) He pātiki kua hoki ki tōna puehu pea? E aua.

I hua ake ko Te Rangi Reo Māori, ā, kua whakaroaroa ake ki te kotahi wiki, arā ko Te Wiki o te Reo Māori i taua wā o te petihana reo Māori. Hei aha? Hei taonga pupuritia, hei taonga kōrerotia mō ake tonu. (2)(7)

Tērā pea, me kimi huarahi ōrite ki te kōhanga? Nō te tau 1982 ka whakatūwherahia te Kōhanga Reo tuatahi i Pukeatua, i Wainuiomata. (7) Kia pērāhia te whāngai atu i ngā tamariki i runga i ngā manaakitanga, i te ngākau nui, i te manawa nui me ērā momo. Me pērā ngā kaiako, ngā pakeke i te tuatahi. (6)

Nā konā ka heke aua ngākau nui ki taku reanga me ngā reanga kei te piki mai. E kore te reo Māori nei e ora ki te kore tātau katoa e tino pērā rawa te āta whāngai ki a ia. (6) Ki te kore ināianei, tēnā, mō āwhea kē atu? Pupuritia, kōrerotia mō ake tonu, he kupu tuku iho mō tēnei reanga. Whiua ki te ao, whiua ki ngā iwi katoa! (1)

	Taumata: Kaiaka
2.	<p>Hei tohu i te Kaiaka, ka tau te whakaputa whakaaro a te akonga ki ngā ariā Tikanga ā-iwi, ā, kia whai pānga ki ngā horopaki huhua noa.</p> <p>Ka whakaahua i ngā take e pāpā ana ki te reo Māori.</p> <p>Ka whakaahua i:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ngā āhuetanga whakaora/tāmi rānei i te reo. • ētahi take e pāpā ana ki te reo i tō hapori. • ētahi urupare ki ngā take e pāpā ana ki te reo Māori. <p>Ka whakaahua i ngā āhuetanga whakaora i te reo. Ka whakaahua i ētahi take e pāpā ana ki te reo i tō rātou ake hapori, ā, ka whakaahua i ētahi urupare ki ngā take e pāpā ana ki te reo Māori.</p> <p>Kua tuhi pūrongo hei matapaki (1) i ngā take e pāpā ana ki te oranga tonutanga o te reo Māori (2). Kua whakamārama i ngā urupare (3) e hāngai ana ki te whakaako (4) o te reo Maori ki roto i ngā kura auraki (5). Kua tātari i ētahi rautaki (6) me te āta taunaki ki ngā hua i puta mai i te rangahau (7).</p>

Tā te ākongā mahi E: Kaiaka

Ka mahara ake ahau ki te wā i whakataukī ai a Tā Apirana Ngata i tana kōrero nei, (7)

E tipu e rea mō ngā rā o tōu ao
Ko tō ringa ki ngā rākau ā te Pākehā
Hei ara mō tō tinana
Ko tō ngākau ki ngā taonga ā o tīpuna Māori
Hei tikitiki mō tō māhunga
Ko tō wairua ki te Atua, nāna nei ngā mea katoa.

E mōhiotia whānuitia ana e tātou, ko te reo Māori te reo o te whenua. Māori mai, iwi kē atu mai, ka kōrero i te reo. I pērāhia e o tātou tīpuna nē rā? He wā tōna ka noho te reo Māori hei reo matua o te motu, tino matua ake nei. Engari, e ai ki nga tatauranga, kāore pea i te pērātia i tēnei wā nei. (2)(7) Nā reira ko te pātai ia pea, te reo Māori – mō te ao katoa? Anā, māku e kī atu, āe.

Mēnā ka tino aro atu ki ngā kupu poropiti nei, ehara ēnei kupu i te kupu poropiti engari he kupu poropiti ēnei. He tirohanga matakite, he kupu matapae, he tirohanga whai whakaaro ēnei – kia ahatia? Kia rehe te ringa mauī, kia rehe hoki te ringa katau. Kia hopukina ngā hua o te ao tūroa, kia pērā hoki mō te ao tū nekeneke. (3) Nā reira, ki te āta whai i ngā kupu kua tukuna mai nei e ia, kei te kite ahau – tukuna te reo ki rere ki te ao katoa, kia tino rangonatia i runga i te kaha kōrerotia. (6)

Ko taku whakapae, me hora tō tātou reo ki ngā wāhi katoa, ki reira noho tangata whenua ai. (6) A, ka kōrero ahau mō tōku kura, me hora te reo Māori i ngā akomanga katoa. (5) Tāpirihia ngā kupu Māori ki ngā pakitara o ngā whare, o ngā tari, o ngā akomanga. (4) Me reo rua ngā tohu whenua, me reo rua ngā karakia, me reo rua hoki ko ngā waiata – he aha ai? Kia noho māori ko te reo Māori. (1) (5)

	Taumata: Paetae
3.	Kāore he rauemi i tēnei wā.

